

Рух Сонця на небесній сфері

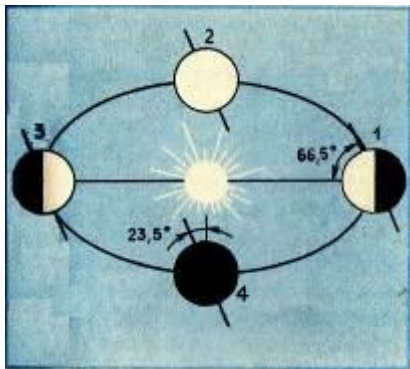
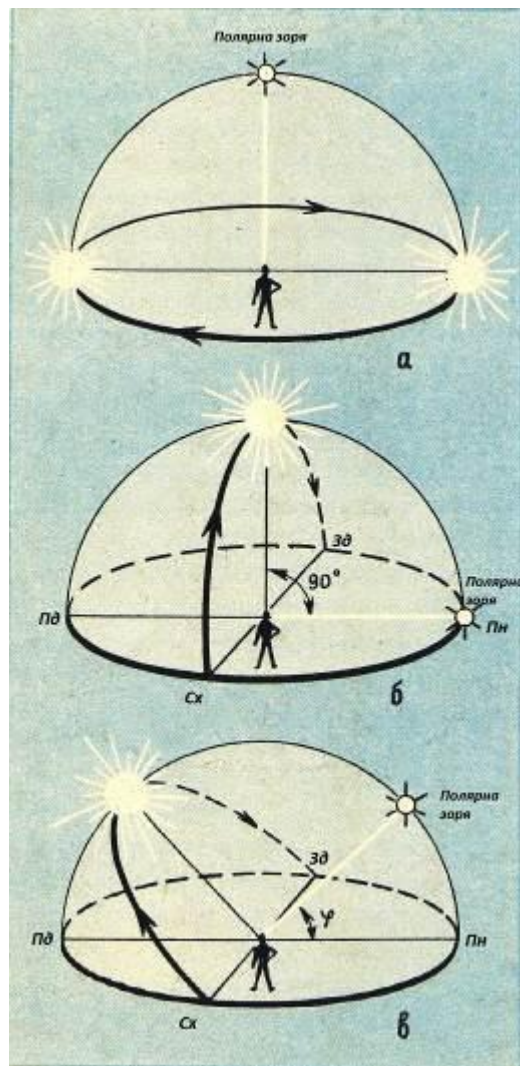
Кожний день Сонце піднімається над горизонтом, описує дугу на небесній сфері, досягає найбільшої висоти в полудень, і опускається за горизонт. В різні пори року цей шлях Сонця по небосхилу не однаковий: влітку, високо піднявшись над горизонтом, Сонце сильно гріє і довго знаходиться на небі, а взимку шлях Сонця невисокий, воно слабо гріє і раніше заходить за горизонт.

Ці зміни люди помітили ще в древності, але їх причини вдалося пояснити тільки тоді, коли було доведено, що не Сонце рухається навколо Землі, а Земля навколо Сонця.

Справа в тому, що спостережуваний рух Сонця по небесній сфері і зміни в цьому русі пов'язані з добовим рухом Землі навколо осі і річним її Рухом навколо Сонця.

Припустимо, що вісь добового обертання Землі перпендикулярна площині її орбіти, тобто площині, в якій лежить траєкторія її руху навколо Сонця. Тоді сонячні промені повинні були б падати на поверхню Землі у всіх її положеннях на орбіті однаково. Внаслідок цього на полюсах Землі були б вічні сутінки: Сонце на протязі всього року спостерігалось б поблизу горизонту (рис. а).

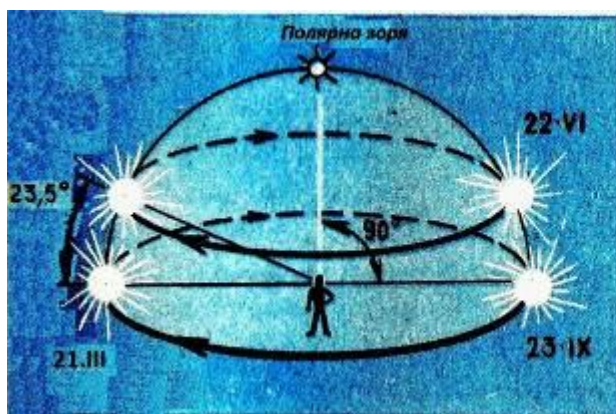
В точках, що лежать між полюсами, по всій земній кулі Сонце кожен день сходило б точно на сході, заходило б точно на заході і день завжди дорівнював би ночі. Для точок, що лежать від полюсів на більшій відстані, полуденна висота Сонця була б більшою і на протязі року залишалася б незмінною. На екваторі вона складала б 90° , тобто на екваторі не протязі всього року Сонце залишалося б в зеніті (рис. б). В середніх широтах полуденна висота Сонця постійно була б рівною $90^\circ - \varphi$, де φ – географічна широта місцевості (рис. в).

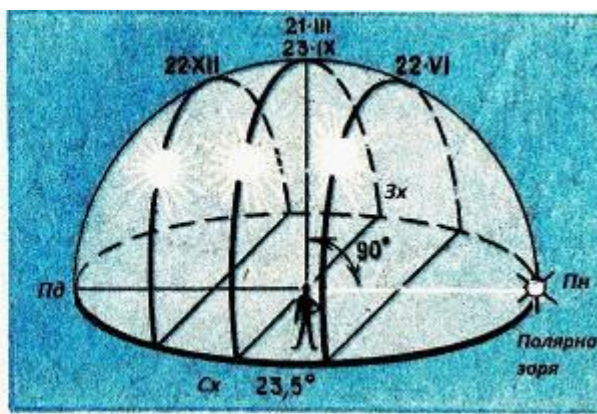
Оскільки спостережувана картина не схожа на ту, яку було описано, то припущення про те, що вісь добового обертання Землі перпендикулярна до площині орбіти є помилковим. Виявляється, що кут нахилу осі добового обертання Землі до площини орбіти рівний $66^\circ,5$. Важливим також є те, що при русі Землі навколо Сонця напрям осі в просторі та її нахил до площини орбіти не змінюється.

Поєднання цих двох факторів є причиною того, що сонячні промені падають на поверхню Землі під різними кутами, викликаючи зміну пір року. Коли до Сонця повернена північна півкуля - там настає літо, Сонце у своєму видимому шляху по екліптиці виявляється в північній її частині й у нас, у північній півкулі, вище піднімається над горизонтом. На північному полюсі на півроку Сонце стає світилом, що не заходить - там настає полярний день. Трохи південніше полярний день триває вже менше і на широті полярного кола ($66,5^\circ$ - полярне коло відстоїть на $23,5^\circ$ від полюса) Сонце не заходить усього лише кілька днів у середині літа, поблизу дня літнього сонцестояння (22 червня). Узимку на полюсі майже півроку не сходить Сонце (небагато менше через рефракцію), південніше полярна ніч стає усе коротшою і поза полярним колом Сонце навіть у середині зими встає над горизонтом.

Який же видимий рух Сонця по небу Землі на різних широтах?

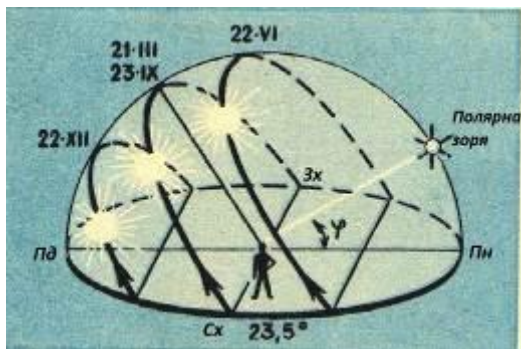
Спостережуваний рух Сонця на полюсі

Спостережуваний рух Сонця на екваторі

Спостережуваний рух Сонця по небу Землі досить складний: траєкторія руху Сонця має вигляд спіралі, яка піднімається і опускається відносно земного екватора. На полюсах Землі витки спіралі майже паралельні горизонту. Так на північному полюсі, з'явившись з-за горизонту 21 березня, описуючи спіраль, Сонце піднімається все вище і вище над горизонтом і 22 червня досягає найбільшої полуденної висоти у $23,5^\circ$. Потім знову по спіралі воно починає опускатися і 23 вересня заходить за горизонт на півроку.

На екваторі витки спіралі перпендикулярні до горизонту. Сонце кожен день сходить і заходить, цілий рік день рівний ночі. Рухаючись по спіралі з півдня на північ і назад, двічі на рік воно сходить точці сходу і заходить в точці заходу. Це буває 21 березня і 23 вересня. В ці дні в полудень Сонце завжди в зеніті. В інші дні року точки сходу і заходу зсунуті: взимку – до півдня, влітку – до півночі. Найбільший зсув спостерігається 22 грудня і 22 червня. Він дорівнює $23,5^\circ$. В ці дні висота Сонця над горизонтом найменша.

В середніх широтах, як і на екваторі, Сонце кожний день сходить і заходить і, як на екваторі, рухаючись по спіралі з півдня на північ і в зворотному напрямку, два рази на рік проходить через точки сходу і заходу. В ці дні на всіх широтах день рівний ночі, тому дні 21 березня і 23 вересня називають днями весняного і осіннього рівнодення.

Найменша висота і найменший шлях Сонця по небу бувають 22 грудня. Це найкоротший день року (день зимового сонцестояння). Найбільшою полуденна висота і найбільший шлях по небу у Сонця бувають 22 червня. Це найдовший день (день літнього сонцестояння).